

TEPAV Tütün Kontrol Politikası Araştırma Ekibi¹

NEDEN TÜRKİYE'NİN TÜTÜN KONTROL POLİTİKALARI ÜZERİNE ÇALIŞIYORUZ?²

POLİTİKA NOTU

Tüm tüketim malları gibi tütünün de arz ve talep yönleri bulunmaktadır. Bununla birlikte diğer birçok tüketim malının aksine, tütünün sağlık ve kamu politikaları açısından özel konumu, tütünü birçok üründen ayırmaktadır. Tütünün diğer tüketim mallarına kıyasla yüksek olan tüketim oranı ve sağlığa olumsuz etkileri de göz önüne alındığında, tütün önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır.

Bu politika notunda, Türkiye’de tütün kontrolü politikalarının neden acilen araştırılması gerektiğini ortaya koymak üzere beş olgu paylaşılmaktadır.

Bu beş olgu şunlardır:

1. Tütün kullanımı ve tütün dumanına maruz kalma, sağlık üzerinde olumsuz etkilere sahip olup Türkiye’deki önlenebilir ölümlerin önde gelen nedenlerinden biridir.
2. Tütün kullanımının sonuçlarıyla ilgili bilgilerin eksik ve asimetric olması, tütün kullanımını bir halk sağlığı sorununa dönüştürmektedir.
3. Türkiye, tütün kullanımını azaltmak için en kapsamlı politikaları yürürlüğe koyan ülkelerden biridir.
4. Uygulamadaki mevcut önlemlere rağmen, Türkiye’de tütün ürünlerine olan talep artmaktadır.
5. Türkiye’deki değişik tütün kullanıcı grupları arasındaki farklılıklar, ilgili grupları hedef alan ek tütün kontrol politikalarının uygulanmasını gerektirmektedir.

¹ Bu politika notu, TEPAV Tütün Kontrol Politikası Araştırma Ekibi tarafından hazırlanmıştır. Ekip üyeleri Asena Caner, Sibel Güven, Ayşegül Taşöz Düşündere, Taylan Kurt, Egecan Alan Fay ve Bihter Erbaş’tan oluşmaktadır.

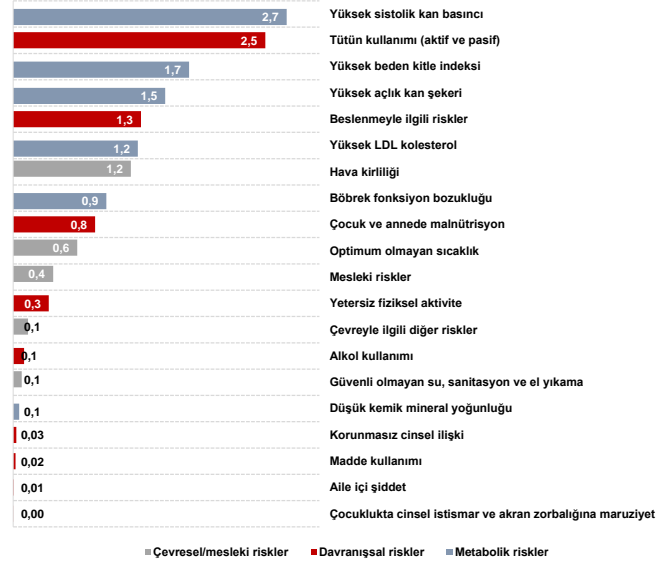
² Bu politika notu, “Türkiye’de Tütün Kullanımını Kontrol Altına Almanın Ekonomisi: İnceleme Raporu -Arz, Talep, Sağlık ve Kamu Politikası Boyutları” başlıklı rapordan elde edilen bulguları yinelemekte ve mümkün oldukça bilgi ve istatistikleri güncellemektedir. Rapor ve not, bu nesil boyunca sigarayı sona erdirme misyonuna sahip ABD merkezli, kâr amacı gütmeyen bir 501(c)(3) özel vakfı olan Foundation for a Smoke Free World (FSFW) tarafından sağlanan hibe ile finanse edilmiştir. FSFW, PMI Global Services Inc.’den (PMI) hibe kabul etmekte olup; FSFW İç Tüzüğü ve PMI ile Taahhüt Anlaşması uyarınca, FSFW, PMI ve tütün endüstrisinden bağımsızdır. Tüm raporlarımızda olduğu gibi bu not ve rapordaki içerik seçimi ve sunumu ile ifade edilen görüşler tamamen yazarların sorumluluğundadır ve hiçbir koşulda FSFW, Inc. ve TEPAV’ın görüşlerini yansıtmaz.

Olgu 1: Tütün kullanımı ve tütün dumanına maruz kalma, sağlık üzerinde olumsuz etkilere sahip olup Türkiye’deki önlenebilir ölümlerin önde gelen nedenlerinden biridir.

2019 yılında dünya genelinde yaklaşık 9 milyon ölüm, tütün kullanımı ile ilişkilendirilirken bu ölümlerin 100 bini Türkiye’de gerçekleşmiştir.³ Tüm risk faktörleri göz önüne alındığında, son 10 yılda, Türkiye dâhil tüm dünyada ölümle ilişkilendirilen en yaygın ikinci risk faktörünün tütün olduğu tahmin edilmektedir.⁴

Risk faktörleri, olumsuz sağlık olaylarının gerçekleşme ihtimalini artıran davranışlar veya koşullar olarak tanımlanırken, tüm risk faktörleri göz önüne alındığında, 1990-2019 döneminde Türkiye’deki 2,5 milyon insanın ölümü tütün kullanımıyla ilişkilendirilmektedir (bkz. Şekil 1).

Şekil 1 - Türkiye’deki ölümlerin çoğuna hangi risk faktörleri neden oluyor?, tahmini milyon ölüm, kümülatif 1990-2019

Kaynak: Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME), ‘Global Burden of Disease Study 2019 (GBD 2019) Results’, TEPAV hesaplamaları

Şekil 1’de görüldüğü üzere, risk faktörleri üç gruba ayrılmaktadır: çevresel/mesleki riskler, davranışsal riskler ve metabolik riskler. Tütün kullanımı; beslenmeyle ilgili riskler, yetersiz fiziksel aktivite, alkol veya uyuşturucu madde kullanımı gibi diğer davranışsal risklere kıyasla çok daha ciddi boyutlarda bir etkiye sahiptir (bkz. Şekil1).⁵

Tütün kullanımının kullanıcının sağlığına olan doğrudan etkilerine ek olarak, tütün dumanına maruz kalma nedeniyle dolaylı yoldan da negatif bir sağlık etkisi bulunmaktadır. Nitekim 2019 yılında dünya genelinde 1,3 milyondan fazla, Türkiye’de ise 15 binden fazla ölüm pasif içicilik ile ilişkilendirilmektedir. Buna göre, 2019 yılında Türkiye’deki tüm ölümlerin yüzde 15’inin sigara içiciliği ya da sigara dumanına maruz kalma ile ilişkilendirildiği tahmin edilmektedir.⁶

Dünyada toplam sağlık harcamalarının ortalama yüzde 61’ini kamu üstlenmektedir.⁷ Tütün kullanımının sağlık üzerindeki olumsuz etkilerine ek olarak, sağlık harcamalarının yüzde 79’unu kamunun üstlendiği Türkiye gibi ülkelerde, tütün kullanımının ekonomik yükü

³ Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME), ‘Global Burden of Disease Study 2019 (GBD 2019) Results’, TEPAV hesaplamaları

⁴ A.g.e.

⁵ A.g.e.

⁶ A.g.e.

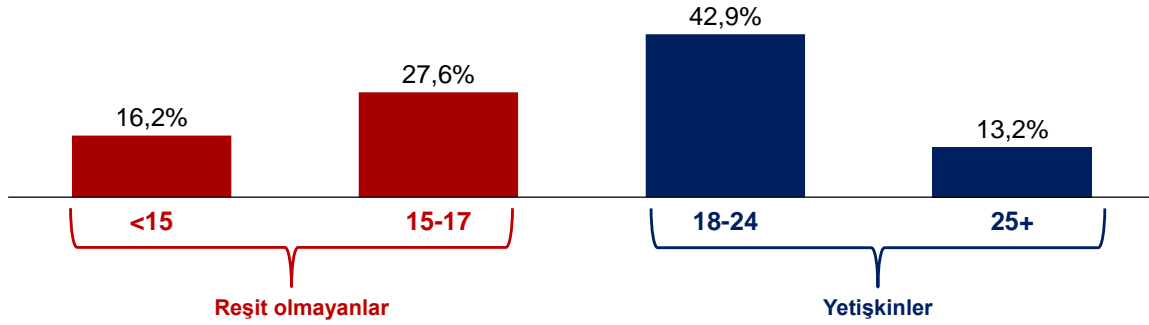
⁷ Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME), ‘Financing Global Health Visualization’, TEPAV hesaplamaları

özellikle öne çıkmaktadır.⁸

Olgu 2: Tütün kullanımının sonuçlarıyla ilgili bilgilerin eksik ve asimetric olması, tütün kullanımını bir halk sağlığı sorununa dönüştürmektedir.

Tütün ürünleri, yüksek derecede bağımlılık yaratan bir psikoaktif bileşen olan nikotin içermektedir.⁹ Nikotinin bağımlılık yapıcı özellikleri nedeniyle, tütün ürünlerine başlama kararı, çoğu tüketicinin başlangıçta farkında olmadığı uzun vadeli etkileri beraberinde getirmektedir. Ayrıca, tütün ürünlerini kullanmaya yönelik ilk karar genellikle, tütün kullanımıyla ilgili riskleri tam olarak kavrayamayan ve henüz reşit olmayan kişilerce verilmektedir. Örneğin, Türkiye’de tütün ürünleri satın almak için asgari yasal yaş 18 olmasına rağmen yetişkin tütün kullanıcılarının yüzde 43,9’unun 18 yaşından küçükken günlük tütün kullanımına başladığı tahmin edilmektedir.¹⁰ Mevcut veya geçmişte tütün kullanan yetişkinlerin yüzde 16,2’sinin 15 yaşından önce günlük tütün kullanımına başlamaları ise çok daha endişe veren bir bulgudur (bkz. Şekil 1).¹¹

Şekil 1 - Türkiye’de günlük tütün kullanımına başlama yaşı, kullanıcıların yüzdesi, %, 2019

Kaynak: TÜİK mikro verileri, TEPAV hesaplamaları

Literatürde, tütün kullanımı ve çeşitli negatif sağlık sonuçları arasında net bir bağlantı kurulmuş olsa da tütün kullanımının birçok etkisinin fark edilir hale gelmesi yıllar alabilmektedir.¹² Bu sebeple, kamu otoriteleri, tütün tüketiminin doğrudan ve dolaylı sağlık sonuçları hakkında halkı bilgilendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Kamu, tütünün tehlikeleri konusunda toplumu uyarmanın yanı sıra, tütün salgınıyla mücadele için geliştirilen politikaların birçoğunun da uygulayıcısıdır. Örneğin, tütün tüketimine bağlı sağlıkla ilgili olumsuz içsellikler ve dışsallıklar nedeniyle, tütün ürünleri birçok ülkede diğer tüketim ürünlerinden daha yüksek oranlarda vergilendirilmektedir. Bu nedenle de tütün ürünleri aracılığıyla derlenen vergiler önemli bir meblağ oluşturabilmektedir. Nitekim 2020 yılında Türkiye, tütün ürünlerine uyguladığı vergilerden 10,8 milyar dolarlık bir vergi geliri elde ederken bu değer Türkiye’nin toplam vergi gelirlerinin de yüzde 7,7’sine tekabül etmektedir.¹³

⁸ A.g.e.

⁹ World Health Organization, ‘Tobacco’; Benowitz, ‘Pharmacology of Nicotine: Addiction, Smoking-Induced Disease, and Therapeutics.’

¹⁰ TurkStat, ‘Turkey Health Survey.’

¹¹ A.g.e.

¹² Turcanu, Obreja, and Şalaru, ‘Costs, Health Effects and Cost-Effectiveness of Tobacco Control Strategies in the Republic of Moldova’; U.S. National Cancer Institute and World Health Organization, ‘Monograph 21: The Economics of Tobacco and Tobacco Control.’

¹³ Petit and Nagy, ‘Fiscal Policy: How to Design and Enforce Tobacco Excises?’; Gelir İdaresi Başkanlığı,

Olgu 3: Türkiye, tütün kullanımını azaltmak için en kapsamlı politikaları yürürlüğe koyan ülkelerden biridir.

Tütün kullanımının 16’ncı yüzyıla dayandığı Türkiye’de tütün politikaları, tütün ve tütün ürünlerinin üretimine ilişkin düzenlemelerle başlamıştır.¹⁴ Tütün ürünlerinin sağlıkla ilgili yönleri ise özellikle 1990’lardan sonraki politikalarda gündeme gelmiştir.¹⁵

Tütün pandemisini dizginlemeye yönelik küresel çabalar, 1970’lerin sonunda tartışılmaya başlanmıştır.¹⁶ Bu tartışmaları takip eden süreçte, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS), 2005 yılında yasal olarak bağlayıcı uluslararası bir belge haline gelmiştir. Hâlihazırda, Türkiye de dâhil olmak üzere, 182 ülke TKÇS anlaşmasını onaylamış bulunmaktadır.¹⁷ 2000’li yıllarda TKÇS’nin Türkiye’deki mevzuata dâhil edilmesiyle, Türkiye’de tütün kullanım yaygınlığının azaltılmasına yönelik çabalar güçlendirilmiştir (bkz.

Tablo 1).

Ayrıca DSÖ, MPOWER olarak kısaltılan altı ana politika alanını, tütün kontrol politikaları için temel özet göstergeler olarak ilan etmiştir.¹⁸ Hâlihazırda, dünya genelinde sadece iki ülke MPOWER ile ilgili tüm önlemleri en üst düzeyde uygulamaya koymuş bulunmaktadır.¹⁹ Türkiye, tüm MPOWER önlemlerini en kapsayıcı şekilde uygulamaya alan ilk ülke olup bu konudaki en iyi örneklerden biri olarak gösterilmektedir. Örnek vermek gerekirse, DSÖ, tütün kullanımına başlamayı caydırmak ve bırakmayı teşvik etmek amacıyla tütün ürünlerindeki vergilerin perakende satış fiyatının en az yüzde 70’i olmasını önermektedir.²⁰ Tütün ürünleri üzerindeki dünya genelindeki medyan toplam vergi yükü yüzde 63 iken, Türkiye’de perakende sigara satış fiyatları üzerindeki toplam vergi yükü yüzde 81 gibi çok daha yüksek bir oranda hesaplanmaktadır.²¹

Bununla birlikte, Türkiye’de düzenlemelerin uygulanması, zorunlu hale gelmesi ve düzenlemeye uyulması konusunda daha fazla çalışma yapılması gerektiği görülmektedir.

‘Merkezi Yönetim Vergi Gelirleri Tahsilatı’; International Monetary Fund (IMF), ‘International Financial Statistics Exchange Rates’; T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı, ‘Sigara Üretimi, İthalatı, İç Satışı ve İhracatı’, TEPAV hesaplamaları

¹⁴ Ozcebe et al., ‘The Perspectives of Politicians on Tobacco Control in Turkey’; Yurtoğlu, ‘Türkiye Cumhuriyeti’nde Tütün Tekeli ve Sigara Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi (1923-1950)’.

¹⁵ Bilir et al., ‘Tobacco Control in Turkey’; T.C. Resmi Gazete, 4207 Sayılı 26.11.1996 Tarihli Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun.

¹⁶ World Health Organization (WHO), ‘History of the WHO Framework Convention on Tobacco Control.’

¹⁷ United Nations Treaty Collection, ‘4. WHO Framework Convention on Tobacco Control.’

¹⁸ MPOWER sırasıyla (M) ‘Monitoring tobacco use and prevention policies’ - ‘Tütün kullanımını ve koruyucu uygulamaları izleme’, (P) ‘Protecting people from tobacco smoke’ - ‘Toplumu tütün dumanından koruma’, (O) ‘Offering help to quit tobacco use’ - ‘Tütün kullanımının bırakılmasına uygun yardım önerme’, (W) ‘Warning about the dangers of tobacco’ - ‘Tütünün zararları konusunda uyarma’, (E) ‘Enforcing bans on tobacco advertising, promotion and sponsorship’ - ‘Tütün reklam, promosyon ve sponsorluklarını yasaklama’, ve (R) ‘Raising taxes on tobacco’ - ‘Tütün ürünlerinden alınan vergileri artırma’ politikalarının ilk harflerinin kısaltmasından oluşmaktadır.

¹⁹ World Health Organization (WHO), ‘WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, 2019: Offer Help to Quit Tobacco Use.’

²⁰ World Health Organization (WHO), ‘WHO Technical Manual on Tobacco Tax Administration.’

²¹ World Health Organization, ‘Global Progress Report on Implementation of the WHO Framework Convention on Tobacco Control 2018’; T.C. Resmi Gazete, 24/12/2020 Tarihli ve 3328 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı; TurkStat, ‘Consumer Price Index Statistics’, TEPAV hesaplamaları

Örneğin, kamusal alanlarda bireyleri tütün dumanından korumak için yasalar çıkarılmış olmasına rağmen, Türkiye’de yetişkinlerin yüzde 28’i bir kafe, kahvehane veya çay ocağında, yasalara aykırı olmasına karşın, tütün dumanına maruz kaldığını belirtmektedir.²²

Tablo 1 - MPOWER önlemleri kapsamında Türkiye'nin yıllar içerisindeki politika değişiklikleri, 2007-2018

	Tütün kullanımını ve koruyucu uygulamaları izleme (Monitoring tobacco use and prevention policies)	Toplumu tütün dumanından koruma (Protecting people from tobacco smoke)	Tütün kullanımının bırakılmasına uygun yardım önerme (Offering help to quit tobacco use)	Tütünün zararları konusunda uyarma (Warning about the dangers of tobacco)	Tütün reklam, promosyon ve sponsorluklarını yasaklama (Enforcing bans on tobacco advertising, promotion and sponsorship)	Tütün ürünlerinden alınan vergileri artırma (Raising taxes on tobacco)
	M	P	O	W	E	R
Minimum politika kapsam skoru	1	1	1	1	1	1
Maksimum politika kapsam skoru	4	5	5	5	5	5
2007	4	2	3	3	2	*
2008	4	5	3	3	4	4
2010	4	5	5	4	4	5
2012	4	5	5	5	5	5
2014	4	5	5	5	5	5
2016	4	5	5	5	5	5
2018	4	5	5	5	5	5

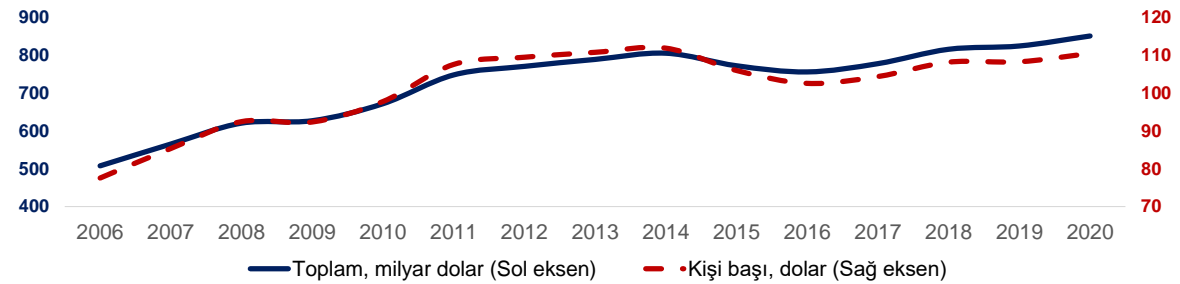
Kaynak: The Global Health Observatory²³, TEPAV görselleştirmeleri

Not: Her bir sütunda ilgili değer arttıkça renk pembeden sarıya, sarıdan yeşile dönüşmektedir. * Veri mevcut değildir.

Olgu 4: Uygulamadaki mevcut önlemlere rağmen, Türkiye’de tütün ürünlerine olan talep artmaktadır.

Küresel tütün endüstrisi, son beş yılda yıllık ortalama yüzde 2 büyüyerek 2020 yılında 850 milyar dolara ulaşmıştır.^{24 25} Şekil 3’te görüldüğü gibi, sektör hem toplam hem de kişi başına satışlar açısından büyümeye devam etmektedir. Nitekim 2006’da dünya genelinde kişi başı perakende satış miktarı 78 dolar iken bugün bu miktarın 110 dolara yükselmiş olduğu görülmektedir.²⁶

Şekil 2 - Tütün endüstrisinin küresel perakende satış hacmi, 2006-2020

Kaynak: Euromonitor International Passport Statistics, TEPAV hesaplamaları

Türkiye’de tütün endüstrisinin toplam perakende satış hacmi 2020 yılında 10,6 milyar dolar olup bu miktar kişi başı 128 dolarlık bir satışa işaret etmektedir. Ortalama kişi başı 128

²² Centers for Disease Control and Prevention (CDC), ‘Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Adults (GATS) Turkey 2016’, TEPAV hesaplamaları

²³ The Global Health Observatory, “Tobacco Control: MPOWER.”

²⁴ “Tütün endüstrisinin” evrensel olarak üzerinde uzlaşmış bir tanımı bulunmamakla birlikte, tütün endüstrisi bu çalışmada hem “geleneksel tütün ürünlerini” hem de “alternatif/yeni ürünleri” kapsayacak şekilde tanımlanmıştır.

²⁵ Euromonitor International, “Passport Statistics.”

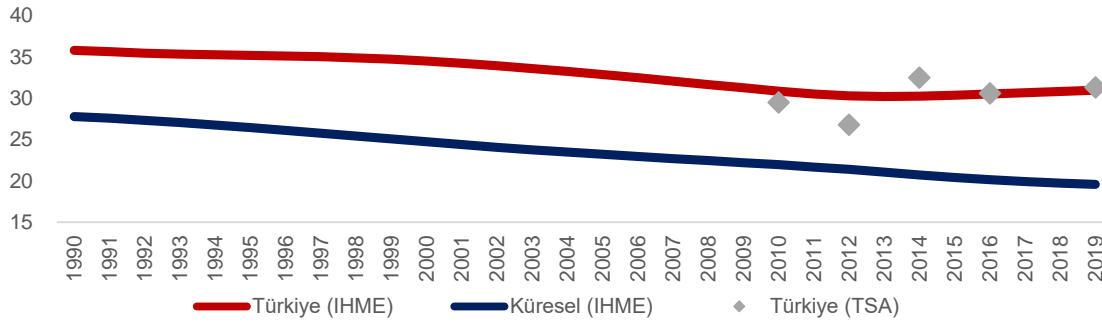
²⁶ A.g.e.

dolarlık satış hacmi ile Türkiye, ayrıca dünyadaki ortalama satış hacminin de üzerindedir.²⁷ Nitekim her gün veya ara sıra tütün ürünü kullanan yetişkinlerin oranları kıyaslandığında da, Türkiye’nin yüzde 31,0 ile dünya ortalaması olan yüzde 19,6’nın oldukça üzerinde olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 4).²⁸

Türkiye’de tütün tüketim oranı, dünya ortalamasının üzerinde olduğu gibi yıllar içerisinde ciddi bir düşüş ivmesi de görülmektedir. Farklı kaynaklara göre tahmin edilen oranlar farklılık gösterse de, tütün kullanımına ilişkin genel eğilimler yeterince benzer olduğundan, özellikle son beş yılda Türkiye’de tütün kullanım oranında önemli bir düşüş eğiliminin olmadığı ifade edilebilmektedir (bkz. Şekil 4 ve Tablo 2).

Türkiye’de yaklaşık 18 milyon yetişkin her gün tütün ürünü kullandığını belirtirken bu değer 15 yaş ve üzerindeki yetişkinlerin yüzde 28’ine tekabül etmektedir. Yüzde 28’lik oranla da Türkiye, OECD ülkeleri arasında en yüksek tütün kullanım oranına sahip ikinci ülkedir.²⁹

Şekil 3 - Türkiye’de ve dünyada yetişkinler arasında her gün ve ara sıra tütün kullanım oranı, %, 1990-2019

Kaynak: IHME, TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: TSA, Türkiye Sağlık Araştırması ifadesinin kısaltmasıdır. IHME verileri, ilgili nüfusun yıllar içinde standart bir yaş yapısına sahip olduğu varsayılarak yaşa göre standartlaştırılmış oranlardır.

Tablo 2 - Farklı veri kaynaklarına göre Türkiye’de yetişkinler arasında tütün kullanım oranı, %, 1988-2019

Yıllar	Literatür	GATS (her gün)	STEPS (her gün)	TSA (her gün)	TSA (her gün + ara sıra)	IHME (her gün+ ara sıra)
1988 ³⁰	43,6*					
1993 ³¹	33,6* **					35,4
2003 ³²	33,8**					33,6
2008		27,4				31,7
2010				25,4	29,5	30,9
2012		23,8		23,2	26,8	30,3
2014				27,3	32,5	30,3
2016		29,6		26,5	30,6	30,5
2017 ³³			29,2			30,7

²⁷ A.g.e.

²⁸ Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME), “Global Burden of Disease Study 2019 (GBD 2019) Smoking Tobacco Use Prevalence 1990- 2019.”

²⁹ OECD, “Non-Medical Determinants of Health: Tobacco Consumption”; TurkStat, “Turkey Health Survey.”

³⁰ T.C. Sağlık Bakanlığı, “Tobacco Use in Turkey”; Bilir et al., “Tobacco Control in Turkey”; NPAmatem Bağımlılık Merkezi, “Tütün Bağımlılığı.”

³¹ T.C. Sağlık Bakanlığı, “Health Services Utilization Survey in Turkey”; Bilir et al., “Tobacco Control in Turkey.”

³² T.C. Sağlık Bakanlığı, “National Burden of Diseases Study”; Bilir et al., “Tobacco Control in Turkey.”

³³ World Health Organization (WHO), “STEPwise Approach to Noncommunicable Disease Risk Factor Surveillance.”

2019			28,0	31,3	31,0
------	--	--	------	------	------

Kaynak: CDC, GATS mikro verileri³⁴, IHME³⁵, T.C. Sağlık Bakanlığı, TÜİK³⁶, DSÖ, TEPAV hesaplamaları
Not: TSA, Türkiye Sağlık Araştırması ifadesinin kısaltmasıdır. * Alıntılanan kaynak, tütün kullanımının günlük mü yoksa günlük veya ara sıra mı olduğunu ayrıca detaylandırmamaktadır. ** 1993 ve 2003’te yer alan istatistikler 18 yaşından büyük yetişkinler için geçerli olmakla beraber geri kalan yıllardaki istatistikler 15 yaşından büyük yetişkinleri içermektedir. *** Yaşa göre standartlaştırılmış oran verilmiştir.

Olgu 5: Türkiye’deki değişik tütün kullanıcı grupları arasındaki farklılıklar, ilgili grupları hedef alan ek tütün kontrol politikalarının uygulanmasını gerektirmektedir.

Türkiye’de tütün ürünlerini kullananların demografik dağılımı incelendiğinde, demografik gruplar arasından önemli farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Bu bulgulardan bazıları şunlardır:

1. 13-15 yaş arası öğrenciler arasında herhangi bir tütün ürünü kullananların oranı zaman içerisinde endişe verici bir şekilde artmaktadır (bkz. Şekil 5). Yeni politika müdahaleleri özellikle bu grubu hedef almaz ise, bu eğilim gelecekte tütün tüketiminin azaltılması olasılığını zayıflatacaktır.
2. Zaman içerisinde erkeklerin tütün ürünlerini kullanma oranında sınırlı bir değişiklik gözlemlenirken kadınlarda ise önemli bir artış gözlemlenmektedir (bkz. Şekil 5).
3. Eğitim düzeyi, tütün kullanımı ile pozitif ilişkilidir (bkz. Şekil 7).
4. Eğitim düzeyine göre erkekler ve kadınlar arasında tütün ürünü kullananların oranlarında farklılıklar görülse de sadece kadınlarda günlük tütün kullanım oranı eğitimle birlikte artmaktadır. Erkekler için ise net bir eğilim bulunmamaktadır (bkz. Şekil 6).

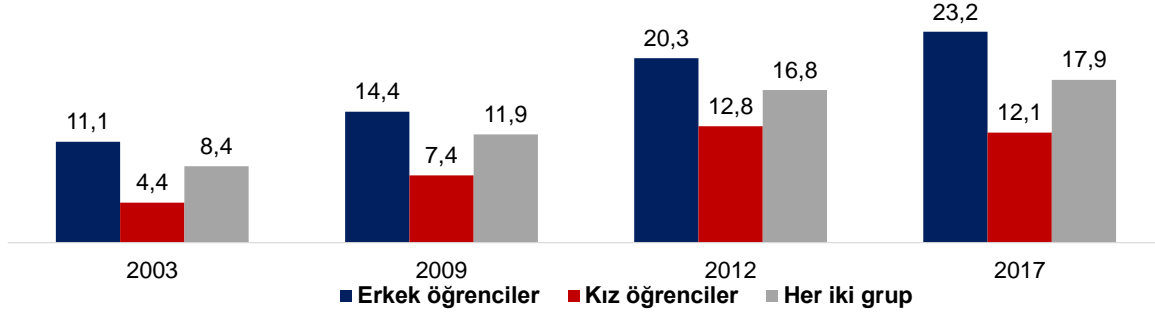
Bu bulgulara dayanarak, tütün kullanımını sınırlamak için belirli demografik grupları hedef alan daha etkili politikaların gerekliliği açıkça görülebilir. Söz konusu gruplar ise tütün kullanım oranı daha yüksek ve/veya artışta olanları içermektedir.

³⁴ Centers for Disease Control and Prevention (CDC), “Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Adult Tobacco Survey (GATS) Turkey National Micro Data 2008”; Centers for Disease Control and Prevention (CDC), “Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Adult Tobacco Survey (GATS) Turkey National Micro Data 2012”; Centers for Disease Control and Prevention (CDC), “Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Adult Tobacco Survey (GATS) Turkey National Micro Data 2016.”

³⁵ Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME), “Global Burden of Disease Study 2019 (GBD 2019) Smoking Tobacco Use Prevalence 1990- 2019.”

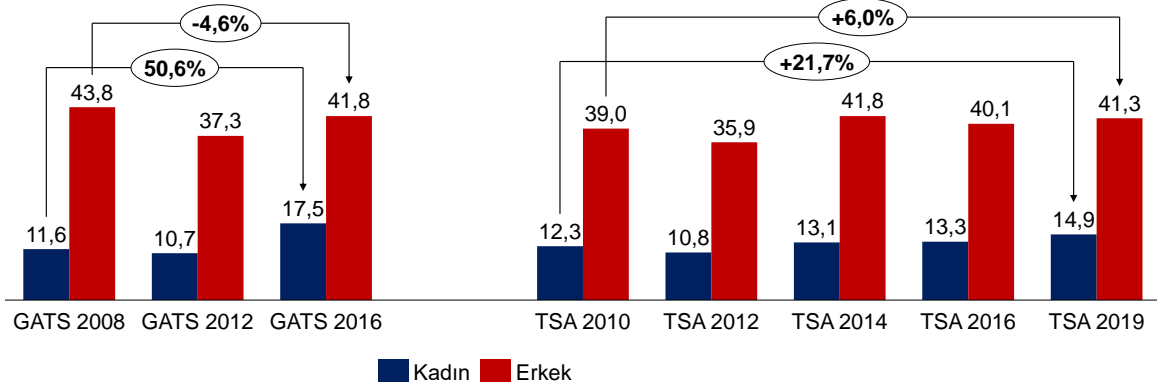
³⁶ TurkStat, “Turkey Health Survey.”

Şekil 4 - Türkiye’de 13-15 yaş arasında olup herhangi bir tütün ürünü kullanan öğrencilerin oranı, %, 2003-2017

Kaynak: CDC, GYTS Özet Bilgi Notları³⁷, TEPAV hesaplamaları

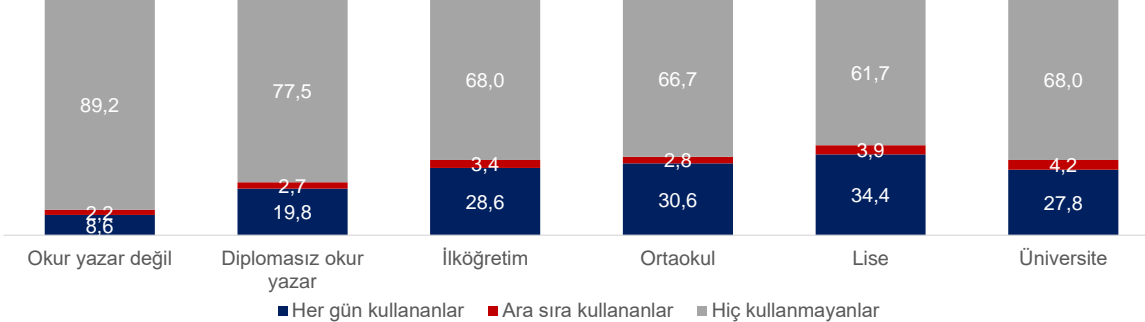
Şekil 5 - Farklı veri kaynaklarına göre Türkiye’de yıllar içerisinde cinsiyetlere göre her gün tütün kullanım oranı, 15+ nüfus, %, 2008-2019

Kaynak: CDC, GATS mikro verileri, TÜİK Türkiye Sağlık Araştırması, TEPAV hesaplamaları

Not: Yıllar arasındaki ilgili değişim oranları, oklarla gösterilmiştir.

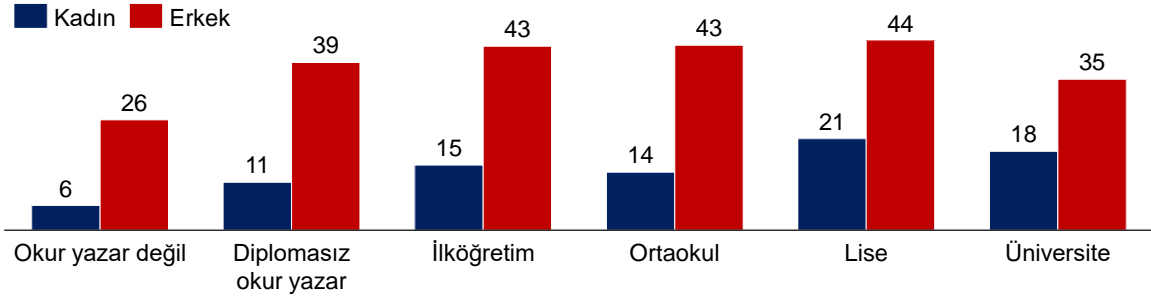
Şekil 7 - Türkiye’de eğitim düzeyine göre tütün kullanımı, 15+ nüfus, %, 2019

Kaynak: TÜİK mikro verileri, TEPAV hesaplamaları

³⁷ Centers for Disease Control and Prevention (CDC), “Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Turkey (Ages 13-15) Fact Sheet 2003”; Centers for Disease Control and Prevention (CDC), “Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Turkey (Ages 13-15) Fact Sheet 2005”; Centers for Disease Control and Prevention (CDC), “Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Turkey (Ages 13-15) Fact Sheet 2009”; Centers for Disease Control and Prevention (CDC), “Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Turkey (Ages 13-15) Fact Sheet 2012”; Centers for Disease Control and Prevention (CDC), “Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Turkey (Ages 13-15) Fact Sheet 2017.”

Şekil 6 - Türkiye’de eğitim düzeyi ve cinsiyete göre günlük tütün kullanım yaygınlık oranları, 15+ nüfus, %, 2019

Kaynak: TÜİK mikro verileri, TEPAV hesaplamaları

Sonuç

Ülkelerin tütün tüketim davranışları ve tütün kontrol politikaları; arz, talep, sağlık ve kamu politikası boyutlarına göre şekillenmektedir. TEPAV Tütün Kontrol Politikası Araştırma Ekibi, Türkiye’nin tütün kontrol politikalarını ve kullanılan araçları dört boyutu da göz önünde bulundurarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirmelerdeki amaç, bugüne kadar yürütülmüş olan araştırma ve politika uygulamalarındaki mevcut eksikliklerin ve üzerinde çalışılması gerekli noktaların daha iyi anlaşılmasını sağlayarak gelecekteki politika tasarım süreçlerine katkı sunmaktır.

Bu politika notu, Türkiye’de tütün kontrolü politikası çalışmalarına ihtiyaç duyulduğunu gösteren temel bulguları özetlemektedir. Genel olarak, bulgular MPOWER’da önerilen önlemler gibi evrensel olarak kabul edilen tütün kontrol politikalarının gerekli olduğunu ancak tek başlarına yeterli olmadığını göstermektedir. Türkiye’de tütün kullanımının yaygınlığının azaltılmasında belirli grupları hedef alan ülkeye özgü kontrol politikaları üzerinde çalışılmalıdır.

Ayrıca, Türkiye’nin tüm MPOWER önlemlerini en üst düzeyde uygulayan ilk ülke olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kabul edilen kural ve düzenlemelere uyum ne düzeyde, bu kural ve düzenlemeler günlük hayatta uygulanıyor mu veya uygulanmaması durumundaki yaptırımlar nelerdir gibi soruların da derinlemesine incelenmesi gerektiği tespit edilmektedir.

Kaynakça

- Benowitz, Neal L. "Pharmacology of Nicotine: Addiction, Smoking-Induced Disease, and Therapeutics." *Annual Review of Pharmacology and Toxicology* 49 (2009). <https://doi.org/10.1146/annurev.pharmtox.48.113006.094742>.
- Bilir, Nazmi, Banu Çakır, Elif Dağlı, Toker Ergüder, and Zeynep Önder. "Tobacco Control in Turkey." Copenhagen, 2009. http://ssuk.org.tr/eski_site_verileri/pdf/TobaccoControlinTurkey.pdf.
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC). "Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Adult Tobacco Survey (GATS) Turkey National Micro Data 2008," 2011. <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DataReports.aspx?CAID=2>.
- . "Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Adult Tobacco Survey (GATS) Turkey National Micro Data 2012," 2014. <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DataReports.aspx?CAID=2>.
- . "Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Adult Tobacco Survey (GATS) Turkey National Micro Data 2016," 2017. <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DownloadAttachment.aspx?DatasetID=3410>.
- . "Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Turkey (Ages 13-15) Fact Sheet 2003," n.d. <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DataReports.aspx?CAID=1>.
- . "Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Turkey (Ages 13-15) Fact Sheet 2005," n.d. <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DataReports.aspx?CAID=1>.
- . "Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Turkey (Ages 13-15) Fact Sheet 2009," n.d. <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DataReports.aspx?CAID=1>.
- . "Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Turkey (Ages 13-15) Fact Sheet 2012," n.d. <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DataReports.aspx?CAID=1>.
- . "Global Tobacco Surveillance System Data (GTSSData) Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Turkey (Ages 13-15) Fact Sheet 2017," n.d. <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DataReports.aspx?CAID=1>.
- Euromonitor International. "Passport Statistics," 2021. <https://www.portal.euromonitor.com/portal/statisticsevolution/index>.
- Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME). "Financing Global Health Visualization," 2020. <https://vizhub.healthdata.org/fgh/>.

- . “Global Burden of Disease Study 2019 (GBD 2019) Results,” 2019.
- . “Global Burden of Disease Study 2019 (GBD 2019) Smoking Tobacco Use Prevalence 1990- 2019,” 2021.
- International Monetary Fund (IMF). “International Financial Statistics Exchange Rates,” 2021.
- NPAmatem Bağımlılık Merkezi. “Tütün Bağımlılığı,” n.d. <https://npistanbul.com/amatem/tutun-bagimlilik>.
- OECD. “Non-Medical Determinants of Health: Tobacco Consumption,” n.d. <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=30127>.
- Ozcebe, Hilal, Toker Erguder, Mehmet Balcilar, Pavel Ursu, Aaron Reeves, David Stuckler, Andrew Snell, Gauden Galea, Bente Mikkelsen, and Kristina Mauer-Stender. “The Perspectives of Politicians on Tobacco Control in Turkey.” *European Journal of Public Health* 28 (2018). <https://doi.org/10.1093/eurpub/cky152>.
- Petit, Patrick, and Janos Nagy. “Fiscal Policy: How to Design and Enforce Tobacco Excises?,” 2016. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/howtonotes/2016/howtonote1603.pdf>.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB). “Merkezi Yönetim Vergi Gelirleri Tahsilatı,” 2021.
- T.C. Resmi Gazete. 3328 Sayılı 24.12.2020 Tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararı (2020). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/12/20201225-1.pdf>.
- . 4207 Sayılı 26.11.1996 Tarihli Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun (1996). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4207.pdf>.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. “Health Services Utilization Survey in Turkey,” 1993.
- . “National Burden of Diseases Study,” 2003.
- . “Tobacco Use in Turkey,” 1988.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı. “Sigara Üretimi, İthalatı, İç Satışı ve İhracatı,” 2021. https://www.tarimorman.gov.tr/TADB/Belgeler/TütünMamulleri/A.6.Tutun_mamulleri_istatistikleri/2_sigara_uretim_ithalat_ihracat_satis.xlsx.
- The Global Health Observatory. “Tobacco Control: MPOWER,” n.d. <https://www.who.int/data/gho/data/themes/topics/topic-details/GHO/gho-tobacco-control-mpower-progress-towards-selected-tobacco-control-policies-for-demand-reduction>.
- Țurcanu, Ghenadie, Galina Obreja, and Ion Șalaru. “Costs, Health Effects and Cost-Effectiveness of Tobacco Control Strategies in the Republic of Moldova.” *World Health Organization (WHO)*, 2011. https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/157705/e96178.pdf.
- TurkStat. “Consumer Price Index Statistics,” 2021.
- . “Turkey Health Survey,” 2020.
- U.S. National Cancer Institute and World Health Organization. “Monograph 21: The

Economics of Tobacco and Tobacco Control.” *National Cancer Institute Tobacco Control Monograph* 21., 2016.
<https://cancercontrol.cancer.gov/brp/tcrb/monographs/monograph-21>.

United Nations Treaty Collection. “4. WHO Framework Convention on Tobacco Control,” 2003. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IX-4&chapter=9&clang=_en.

WHO Framework Convention on Tobacco Control. “Global Progress Report on Implementation of the WHO Framework Convention on Tobacco Control 2018,” 2018. https://www.who.int/fctc/reporting/WHO-FCTC-2018_global_progress_report.pdf.

World Health Organization (WHO). “History of the WHO Framework Convention on Tobacco Control,” 2009. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44244/9789241563925_eng.pdf?sequence=1.

———. “STEPwise Approach to Noncommunicable Disease Risk Factor Surveillance,” n.d. <https://www.who.int/ncds/surveillance/steps/riskfactor/en/>.

———. “Tobacco,” n.d. https://www.who.int/health-topics/tobacco#tab=tab_1.

———. “WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, 2019: Offer Help to Quit Tobacco Use,” 2019. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241516204>.

———. “WHO Technical Manual on Tobacco Tax Administration,” 2010. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44316/9789241563994_eng.pdf;jsessionid=1BC5F020DEA672E846FA26A5ACB7CD7D?sequence=1.

Yurtoğlu, Nadir. “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tütün Tekeli ve Sigara Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi (1923-1950).” *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 5, no. 17 (2018): 81–116. <https://dergipark.org.tr/en/pub/atdd/issue/40027/475958>.